

**WILEY-
BLACKWELL**

The Scandinavian
Journal of Economics

Review: Svenska konjunkturproblem

Author(s): Erik Dahmén

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 47, n:r 2 (Jun., 1945), pp. 163-168

Published by: [Blackwell Publishing](#) on behalf of [The Scandinavian Journal of Economics](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3437958>

Accessed: 21/10/2011 07:17

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Blackwell Publishing and *The Scandinavian Journal of Economics* are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*.

<http://www.jstor.org>

SVENSKA KONJUNKTURPROBLEM

Det svenska näringslivets konjunkturkänslighet av Erik Lundberg. Meddelanden från Konjunkturinstitutet, ser. B: 5, 1945.

Konjunkturinstitutets utredning rörande det svenska näringslivets konjunkturkänslighet inledes med en kort översikt av de internationella ekonomiska konjunkturerna mellan de båda världskrigen. Därefter analyseras den svenska utvecklingen i tre olika avsnitt, berörande i tur och ordning den allmänna långsiktutvecklingen, d. v. s. närmast vissa strukturella förändringar, som ha avgörande betydelse för näringslivets »konjunkturreaktion», de faktiska konjunkturrörelserna och slutligen orsakerna till dessa konjunkturrörelser. Som avslutning belyses arten och storleksordningen av de konjunkturrisiker, som man måste räkna med för efterkrigstiden. Härvid bli erfarenheterna från mellankrigsperioden givetvis av betydelse, även om den grad av konjunkturkänslighet, som framträtt under denna period, till en del betingats av sådana speciella förhållanden, som icke utan vidare kunna väntas återkomma efter kriget.

De första avsnitten rörande den svenska utvecklingen inledes med en jämförelse mellan den industriella produktionsutvecklingen i Sverige och en rad andra länder. Den svenska produktionsökningen framstår såsom exceptionellt god. Även om ett antal olika länder kunna uppvisa en med Sverige jämförbar produktionsökning under antingen 1920-talet eller 1930-talet, så är det endast ett fåtal länder, som visa ett ännu bättre resultat för *hela* mellankrigsperioden än Sverige. Sverige kom efter förra världskrigets slut att inpassas relativt harmoniskt i den internationella arbetsfördelningen. Utrikeshandeln utvecklades synnerligen gynnsamt och det förmånliga bytesförhållande gentemot utlandet, som uppkom tack vare att de svenska importpriserna mestadels sjönko mera än exportpriserna, medförde förbättrade betingelser för ökat välbefinnande. Även förutsättningarna för den ekonomiska utvecklingen inom landet voro oftast goda bl. a. på byggnadsverksamhetens och transportväsendets område. Emellertid var utvecklingen otvivelaktigt ganska olikartad på olika områden och välbefinnandets ökning var därför icke jämnt fördelad. Sålunda framhålles att jordbrukets nettoinkomster icke visade någon uppgång liksom knappast heller skogsbrukets. Det fanns vidare en del industrigrenar (t. ex. stenindustrin), som företedde en förhållandevis svag konjunkturutveckling. Denna ganska ojämna inkomstutveckling mellan olika närings- och industrigrenar var närmast en följd av förändringarna i de internationella konkurrensförhållandena. — Utvecklingstendenserna under 1930-talet voro i många hänseenden helt annorlunda än under 1920-talet. Medan den svenska exporten i slutet av 1930-talet låg endast helt obetydligt högre än i slutet av 1920-talet, hade den industriella produktionen kunnat höjas högst betydligt. Vidare hade en förskjutning i importens sammansättning från färdigvaror till råvaror och bränslen ägt rum i samband med den kraftiga expansionen av den hemmamarknadsbetonade färdigvaruindustrin. Av intresse är vidare att notera att välbefinnandets ökning under 1930-talet — sedan depressionen

övervunnits — var betydligt jämnare fördelad på olika samhällsgrupper än under 1920-talet. Icke endast industriarbetarna utan också jordbruket och skogsbruket och dess arbetare hade goda konjunkturer. Avslutningsvis försöker förf. bedöma huruvida levnadsstandardens faktiska höjning var störst under 1920-talet eller 1930-talet. Härvid bygger han på en jämförelse mellan stegringstakten per år i den »reala nationalinkomsten» mellan å ena sidan 1923 (eller 1924) och 1929, å andra sidan 1929 och 1938 (eller 1939). Resultatet, som framlägges i mycket försiktiga ordalag, blir att stegringstakten under 1920-talet samtidigt som den var relativt ojämn, totalt sett var något snabbare än under 1930-talet.

I avsnittet om konjunkturörelserna påpekas inledningsvis, att redan ett upphörande av produktionsökningen i början av 30-talet betydde en arbetslöshet motsvarande befolkningstillskottet i de arbetsföra åldrarna och att själva stagnationen i produktionsutvecklingen därför kan förklara en ökning av arbetslösheten med 60—80 000 personer under perioden 1929—1932. Vidare framhålles, att rationaliseringen successivt friställde arbetskraft. En mycket stor del av den arbetslöshet, som förelåg 1933, kan därför förklaras enbart med hänvisning till dessa faktorer, d. v. s. utan att man behöver hänvisa till en *absolut* nedgång i produktionen eller till en »circulus vitiosus»-process. — Därefter går förf. in på variationerna i utrikeshandeln samt på investeringarna och konsumtionen inom landet. Den första signalen till varje betydande försämring av konjunkturerna har alltid kommit via marknaderna för våra stora exportvaror. Även vid konjunkturomslaget uppåt 1932—33 var exporten ledande. Vidare har dess variationer alltid varit kraftigare än totala produktionens. En jämförelse mellan variationerna i exporten och den inhemska investeringsverksamheten samt konsumtionsvaruproduktionen visar också att stabiliteten är avgjort störst i de båda senare faktorerna. Slutsatsen blir således att exporten varit den konjunkturkänsligaste faktorn och vidare att det svenska näringslivet icke visat någon tendens att falla in i en depressionsspiral, såsom fallet varit särskilt med det amerikanska näringslivet under mellankrigsperioden.

I det tredje avsnittet, som behandlar orsakerna till den tidigare belysta konjunkturkänsligheten, analyseras systematiskt exportens konjunkturkänslighet — där vikt framför allt lägges vid att exporten är så starkt koncentrerad till vissa stora, konjunktur känsliga industriländer —, vidare verkningarna på inkomstbildningen av fluktuationer i exporten och investeringarna samt slutligen konsumtionens och konsumtionsvaruproduktionens ställning i konjunkturförloppet. Hela denna analys utmynnar i slutsatsen att exportens variationer haft en kausalt utslagsgivande betydelse för de faktiska konjunktursvängningarna icke bara direkt utan också indirekt via sin verkan på den inhemska investeringsverksamheten. Investeringarnas variationer synas i hög grad direkt eller indirekt betingade av exportens variationer och endast i relativt ringa grad sammanhånga med rent interna förändringar i näringslivet. Vidare konstateras att en konjunkturbestämmande roll endast i mycket begränsad utsträckning kan tillskrivas konsumtionen och konsumtionsvaruproduktionen. Det är således framför allt exporten och investeringarna som utgöra de strategiska orsakerna till det svenska näringslivets konjunkturkänslighet.

Den diskussion angående bestämningsfaktorerna för full sysselsättning under de närmaste efterkrigsåren, som avslutar rapporten, kan kortast sägas gå ut på att visa, vilken inhemsk investeringsverksamhet som måste uppehållas vid export av skiftande storlek för att »full sysselsättning» skall kunna uppnås och omvänt, vilken storlek exporten måste ha vid olika stor investeringsverksamhet för uppnåendet av samma mål. Om, för att nämna ett exempel, exporten vid slutet av 1940-talet ligger vid samma nivå (volym) som 1939, så måste den inhemska investeringsverksamheten — under vissa gjorda antaganden, framför allt om oförändrad sparkvot — ligga på 50 % högre nivå än 1939 för att full sysselsättning skall uppnås. Därefter beröres i korthet utsikterna för en stegring av investeringsverksamheten på olika områden. Vidare understrykes och diskuteras en rad reservationer, som betingas av premissernas osäkerhet. Frågan gäller här närmast i vad mån sådana faktorer som befolkningsutvecklingen, sparkvotens variationer, den handelspolitiska faktorn, produktivitets utveckling o. s. v. kunna tänkas modifiera eller förändra kalkylen. I allmänhet kan sägas, att denna diskussion knappast mildrar det intryck av framtidsproblemens betydande storleksordning och svårighetsgrad, som man får genom ifrågavarande kalkyl. Till sist framhålls, att kalkylen givetvis icke har prognostiskt värde utan utgör ett räkneexempel, som kan tjäna som en tankeställare genom att ange vissa allmänna betingelser för konjunkturutvecklingen efter kriget.

Den framställning av det svenska näringslivets konjunkturkänslighet och därmed sammanhängande problem, som kunnat refereras endast i yttersta korthet, har givetvis ett betydande intresse bland annat ur praktisk politisk synpunkt. Det behöver endast erinras om att den klargör faran av att utan vidare sätta likhetstecken mellan det svenska konjunkturfenomenet och många andra länders och att applicera utländska konjunkturpolitiska läror på svenska problem. Vidare bör det påpekas, att man här har en lättillgänglig, koncentrerad framställning av empiriska data, som fyller en nyttig uppgift i många sammanhang. Att å andra sidan själva frågeställningen och metoden har sin givna begränsning är uppenbart, vilket förf. själv starkt framhåller. Man noterar med tillfredsställelse, att det mycket ofta uttryckligen varnas för alltför långtgående slutsatser. Man gör det icke minst därför att det tyvärr ingalunda alltid är regel bland teoretici att man reserverar sig på detta sätt i samband med teoretiska analyser i totala kategorier eller att man tar tillräcklig hänsyn till kalkylernas begränsning i diskussionen av praktisk-politiska problem. Skulle något tilläggas på denna punkt skulle det vara, att man kunde ha önskat att de viktiga reservationerna gjorts redan i början i stället för i slutet (sid. 58). Det skulle kanske haft sina fördelar, om man i så fall inordnat dem i en inledande principiell diskussion angående hela problemställningens art. Man kunde då från början ha fått klargjort räckvidden och betydelsen av kalkylen i totala kategorier i förhållande till en kausal analys av mera ingående slag, vilken kan belysa en mångfald problem, som förf. själv lämnar exempel på, när han talar om »andra orsaker till konjunkturvariationer», men som icke alls kunna ens tangeras i den mekaniska totalanalysen.

Utredningens sakliga innehåll, som genomgående är relativt lättill-

gänsligt, ävensom slutsatserna inbjuda naturligtvis i många fall till diskussion. Endast ett par saker av principiell betydelse kunna emellertid här beröras.

Till en början kan det vara skäl att sätta frågetecken i kanten för beräkningen av »totala importvolymen». Det kan ifrågasättas, huruvida ett sådant begrepp har något större intresse, då de verkligt anmärkningsvärda dragen i importutvecklingen under 1930-talet gällde strukturella förskjutningar i importens *sammansättning*. Belysande för osäkerheten i beräkningen är att man får ett betydligt *högre* volymindex för år 1938 (140 i stället för 125; 1929 = 100), om man för 30-talet använder samma beräkningsmetod som förf. själv använt för 20-talet.¹ Om man f. ö. reducerar totala importvärdet med en allmän importprisindex, så får man en betydligt *lägre* indexsiffra än 125. Det är således ingalunda fråga om några smärre skiljaktigheter i resultaten. Det är med tanke härpå och på den teoretiska svagheten i begreppet »total importvolym» som man frågar sig, om det icke hade varit naturligare att i första hand tala om totala importvärdet för att sedan — *i den mån det kan visa sig ha någon relevant mening*, vilket naturligtvis ibland kan vara fallet — eventuellt foga anmärkningar angående volymförändringar. — Gentemot begreppet »total exportvolym» kunna naturligtvis analoga invändningar göras. I realiteten ha dessa emellertid ej lika stor betydelse, då exportens sammansättning ej är så heterogen eller från tid till annan så skiftande som importens.

Vidare har man anledning till skepsis gentemot det resultat, som förf. kommer till angående den olika framstegstakten under 30-talet i förhållande till 20-talet. Förf. reserverar sig själv ganska starkt för periodindelningens godtycklighet och medger, att detta möjligen »medför någon överskattning — relativt sett — av stegringstakten under 20-talet». Till detta skulle man framför allt vilja foga den anmärkningen, att valet av bas- och slutår påverkar slutsatserna på ett mera avgörande sätt än vad författaren synes föreställa sig. Valet framträder såsom något godtyckligt därför att det icke närmare motiveras, varför just 1923 eller 1924 väljes som basår för 1920-talet utan endast förklaras att »efterkrigsdepressionen i huvudsak övervunnits vid denna tid, samtidigt som pris- och valutaläget de facto stabiliserats». För det första blir själva metoden att lägga en beräkning av den årliga procentuella stegringen av den reala nationalinkomsten till grund för ett omdöme om den »nationalekonomiska produktiviteten» — vilket det ju faktiskt skulle vara fråga om — obegriplig, om det icke uttryckligen säges, att man jämför totala stegringen mellan två år, som båda karakteriseras av *ett i det närmaste fullt eller i varje fall samma grad av kapacitetsutnyttjande* i näringslivet. Variationer i den reala nationalinkomsten, som ligga under »kapacitetstaket», äro ju icke på något sätt uttryck för va-

¹ Olika metoder komma nämligen till användning vid beräkningen av totala importvolymen under 20-talet och 30-talet. I det förra fallet användes nämligen den s. k. kedjeindexmetoden på grundval av uppgifter om export och import beräknad i föregående års pris i handeln för resp. år, i det senare fallet användes en sammanvägning med 1936 års enhetsvärden för vissa mera betydande i handelsstatistiken specificerade varuslag.

riationer i den »nationalekonomiska produktiviteten» i den mening, som förf. i detta sammanhang är ute efter. Men det följer också en viktigare reell konsekvens av att man saknar en bestämd precisering av den norm som följes vid periodbestämningen. Om man nämligen närmare frågar sig, varför 1923 eller 1924 väljes som basår för 20-talet och därvid bestämmer sig för att hänvisa exempelvis till att arbetslösheten i likhet med 1929 och 1939 var ringa — vilket torde vara det naturligaste med tanke på innebörden av begreppet »nationalekonomisk produktivitet» — så visar det sig, att grunden för periodvalet sviktar betänkligt. Man kan nämligen ställa sig tvivlande till 1923 och 1924 års statistiska uppgifter angående arbetslösheten. Det är sålunda mycket sannolikt att arbetslösheten i verkligheten var betydligt större än vad som redovisas i statistiken från fackförbunden. Under sådana omständigheter kan givetvis valet såväl av 1923 som av 1924 som basår leda till missvisande resultat. Enligt rec:s mening ger den av förf. anförda kalkylen ingen som helst hållpunkt för en slutsats i vare sig den ena eller den andra riktningen. I grund och botten får man nog anse själva frågeställningen tämligen hopplös. Det torde i föreliggande fall knappast vara möjligt att i en enda formel fånga en så komplex kategori, som den reala nationalinkomsten eller den allmänna välståndshöjningen. I varje fall synes det icke tillrädligt att anställa jämförelser mellan skilda perioder.

Till begreppet konjunkturindikator, som avser den procentuella del av bruttonationalinkomsten, som härrör från export- och investeringsområdena, bör kanske fogas ett påpekande i syfte att förtydliga dess teoretiska innehåll. Risk torde nämligen föreligga att detta begrepp på grund av sin slående karaktär lätt ges en felaktig innebörd. Det konstateras att konjunkturindikatorn under lågkonjunkturåren var omkr. 24 %, men att den under högkonjunkturåren steg till omkr. 35 %. Sistnämnda konjunkturindikator kunde således registreras vid full sysselsättning. Detta säger emellertid icke att den *måste* vara minst 35 % för att full sysselsättning skall råda, vilket vissa formuleringar (t. ex. på sid. 61 och 63) kanske kunna förleda läsaren till att tro, trots att det icke är förf:s mening. Ännu mindre säger det, att en konjunkturindikator på 35 % är liktydig med eller en garanti för full sysselsättning. Konjunkturindikatorn kan nämligen icke ges en kausal innebörd. Den fulla sysselsättningen bestämmes — abstrakt uttryckt — av *absoluta* värdet av investering plus export *och* av multiplikatorn. (Multiplikatorn fattas då som en marginell sådan, som är bestämd av »sparande- och importbenägenheten», varigenom den kan ges en, låt vara tämligen intetsägande och formell, kausal betydelse och man kan taga hänsyn bl. a. till tidsförskjutningar.) Konjunkturindikatorn är däremot en ren ex post-kategori.¹ Man kan därför icke säga, att man skulle få bättre konjunkturer, om konjunkturindikatorn vore högre eller att lågkonjunkturen beror på låg konjunkturindikator. Däremot kan man — ehuru teoriens rent formella, kalkylatoriska karaktär är uppenbar — säga, att det kan krävas ett

¹ Det är i och för sig tänkbart, ehuru föga meningsfullt, att fatta multiplikatorn som en ren ex post-kategori, i vilket fall den skulle vara identisk med den inverterade konjunkturindikatorn och icke skulle kunna ges en kausal betydelse.

visst absolut belopp av investering plus export för att en lågkonjunktur skall kunna hävas och att det beror på multiplikatorn, hur stort detta belopp måste vara. Emellertid är det givet, att detta icke ger svar på de verkligt intressanta och relevanta frågorna. Dessa kan man närma sig först om man analyserar hur och varför multiplikatorn växlar konjunkturrellt och vidare hur och varför investering och export variera så som faktiskt varit fallet under mellankrigsperioden.

Till sist kan man kanske ifrågasätta lämpligheten av att, såsom ibland är fallet, uttrycka betingelserna för full sysselsättning genom att säga att *nationalinkomsten* måste vara så eller så stor för att medföra fullt kapacitetsutnyttjande i konsumtionsindustrin, m. a. o. för att konjunkturen skall vara gynnsam, då meningen är att exporten och investeringarna vid given spar- och importbenägenhet tillsammans måste vara av en viss storlek. För den läsare, som är obevandrad i den keyneska terminologi, som nu är så på modet, måste en sådan formulering verka något egendomlig. För gemene man är det väl naturligt att använda nationalinkomstens variationer som *kriterium* på konjunkturutvecklingen men icke att se dem som *orsaker* till desamma. Denna anmärkning är emellertid endast formell. Mot den sakliga innebörden i slutsatsen är i och för sig intet att invända.

Erik Dahmén.

NÄRINGSPOLITIK

A Planned Economy or Free Enterprise. The Lessons of History by E. Lipson. London 1944. 318 s. 15 sh.

»Lika litet som någon annan historisk företeelse kan merkantilismen någonsin komma tillbaka hel och hållen, och idéinnehållet i senare tidens politik uttömmes aldrig ens tillnärmelsevis genom att sammanställas med en förfluten tids lära och liv. Det hindrar emellertid icke att merkantilismen på de mest olika sätt både i positiv och negativ måtto, både som underlag och som parallell, kan bidra till att fördjupa vår insikt om nutidens och framtidens problem inom ekonomisk politik.» Med dessa ord avslutar professor Heckscher sin stora monografi över merkantilismen. E. Lipson, tidigare känd som författare till ett stort verk i tre band om Englands ekonomiska historia fram till den industriella revolutionen, av vilka två på sammanlagt c:a tusen sidor ägnats åt den merkantilistiska perioden, hör tydligen till de historiker, som bejaka den andra meningen i detta citat. Det är en naturlig ambition hos historiker att vilja betrakta sin vetenskap som *magistra vitae*. Om tillbörlig hänsyn tas till den viktiga reservation, som inrymmer i citatets första mening, må denna värdering av historien gärna accepteras.

Författaren, som av förlaget presenteras som den främste kännaren av den merkantilistiska epoken, har med sitt senaste arbete avsett att ge ett bidrag till den aktuella ekonomisk-politiska diskussionen genom att framställa en rad paralleller mellan den merkantilistiska s. k. planekonomin och den nutida ekonomisk-politiska problematiken. Han betraktar det förflutna som en spegel, i vilken det nuvarande i sina vä-